

SEKİZ YILLIK İLKÖĞRETİMDE ÖĞRENCİLER NELERİ KAZANMALIDIR?

Prof.Dr.Reşide Kabadayı
Dokuz Eylül Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Buca-İZMİR

ÖZET

Bu makalede “ilköğretim” ve “temel eğitim” kavramlarına anlamları, kapsamı ve içerikleri bakımından açıklık getirilmeye ve aralarındaki farklılıklar ortaya konmaya çalışılmaktadır. Daha sonra bu açıklamalara dayanarak Türkiye’de sekiz yıllık zorunlu ilköğretimin hedefleri ortaya konulmaktadır. Bu hedeflerin belirlenmesinde dünyadaki gelişmelerle 1990 Jomiten “Herkes için Eğitim Dünya Beyannamesi ve Temel Öğrenme İhtiyaçlarının Hareket Çerçevesi” nin kararları öteki ölçütler olmuşlardır. Ek olarak Türkiye’nin kendi sosyal, ekonomik ve ulusal sorun ve gereksinimlerinin gerektirdiği öteki ilköğretim hedeflerinin de neler olduğu saptanmaya çalışılmaktadır. Bir başka söyleyişle, Türkiye’de ilköğretim öğrencilerinin hangi davranışsal özellikleri kazanması gerektiği sorusuna cevap aranmaktadır.

ABSTRACT

In this paper it is intended to clarify the concepts of “primary education” and “basic education” and the differences between them, in terms of meanings, scope and content. The educational targets of eight – year compulsory primary education in Turkey were broken down depending upon this conceptual clarification. The decisions taken in 1990 Jomiten “World Declaration on Education for All and Framework for Action to Meet Basic Learning Needs” together with the new developments in the world were the other criteria in the process of outlining primary education targets. In other words, the question of what kind of behavioral characteristics should be given to primary education students in Turkey was tried to be answered.

GİRİŞ

Bilindiği gibi, 1997 yılında 4306 Sayılı Yasanın kabulü ile Türkiye’de zorunlu ilköğretimin süresi 5 yıldan 8 yıla kadar çıkarılmıştır. 2001-2005 yıllarını kapsayan Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ise bu sürenin uzun vadede 12 yıla çıkarılacağı belirtilmektedir. Aynı Plana göre 1999-2000 öğretim yılında yüzde 97,6 olan ilköğretim düzeyi okullaşma oranı plan dönemi sonunda yüzde 100’e ulaşacaktır. (DPT,2000, s.83)

Ülkemizde bu gelişmeler sırasında zorunlu ilköğretimin kesintili mi kesintisiz mi olacağı, okullaşma oranları, bu düzeyde okullaşamayanların kimler olduğu gibi ilköğretimin nicel yönleri siyasal alana da taşınan yoğun tartışmaların konusu olmuştur. Sekiz yıllık sürenin nasıl kullanılacağı ya da bu sürede öğrencilere nelerin kazandırılacağı konusunda yani ilköğretimin nitel yönü ise daha az tartışılmıştır.

Bu yazıda hem bu nedenle hem de dünyadaki değişmelerin getirdiği yeni ihtiyaçlar nedeniyle ilgili kavramlara açıklık getirildikten sonra ilköğretim programının hangi hedeflere sahip olması gerektiği konusu tartışılmaktadır.

İlköğretim / Temel Eğitim Kavramları

Hem dünyada hem de ülkemizde “ilköğretim” ve “temel eğitim” kavramlarının bazen eşanlamlı (Kavak, 1997, s.1,6), bazen birbirinin yerine, bazen de farklı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Ülkemizde 14.06.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 22. maddesinin 16.03.1983 tarih ve 2842 sayılı yasa ile değiştirilerek “temel eğitim” terimi yerine “ilköğretim” teriminin getirilmesi de bu durumun bir göstergesi olarak nitelenebilir. Unesco tarafından yapılan bir taramada temel eğitim kavramının dünyada (1) insan hakkı olarak en az öğrenim süresini (2) insan kaynaklarının kalkınmada tam olarak kullanılabilmesi için en az kitle eğitimi (3) “asgari öğrenme ihtiyaçlarını;” (4) daha ileri eğitim düzeylerine devam edilebilmesi için gerekli olan ve ilköğretimle aynı anlamı taşıyan başlangıç eğitimi ve (5) ilköğretim mezunlarını çeşitli istihdam sektörlerinde işe hazırlayan yetiştirmeyi; kasdetmek için kullanıldığı saptanmıştır. (Phillips, 1975, ss.1-6).

Bu açıklamadan temel eğitim kavramının ilköğretim kavramından (1) içerik (2) götürüleceği kesimlerin çeşitliliği ve (3) hem örgün hem de yaygın olabilmesi nedeniyle daha geniş ve kapsamlı bir anlam taşıdığı anlaşılmaktadır.

Bunlardan içerik sözkonusu olduğunda temel eğitim yalnızca “asgari öğrenme ihtiyaçlarını değil örneğin “iş öncesi” yetiştirme vb. özel öğrenme ihtiyaçlarını da kapsamaktadır. Götürüleceği kesimler sözkonusu olduğunda ise temel eğitimin hem ilköğretim çağ nüfusuna hem de okul çağı dışındaki nüfuslara götürülen bir eğitim olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 1990 yılında kabul edilen Jomiten Herkes İçin Dünya Eğitim Beyannamesi’nin 3/1 maddesinin getirdiği “temel eğitim tüm çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağlanmalıdır” hükmü ile bunu doğrulamaktadır. Buna bağlı olarak da temel eğitimin yalnızca çağ nüfusunu kapsayan örgün ilköğretimden daha fazla onu da içine alan ancak yaygın ve informal eğitimi de kapsadığı anlaşılmaktadır.

Anılan Jomiten Beyanname’sinde “temel eğitim” terimi “temel öğrenme ihtiyaçları” adı verilen öğrenme ihtiyaçlarıyla birleştirilmektedir. Böylece temel eğitim ile çağdaş dünyada herkesin (öğrenci ya da değil) öğrenmesi gereken temel öğrenme hedefleri ya da öğrenci özellikleri ile bunların kazandırılması için yapılması gerekenler kasdetilmektedir. Buradan yola çıkılarak temel eğitim kavramının bir eğitim biçimi ya da eğitilmesi gereken bir kesim yerine eğitimin içeriğini, öğrenilmesi gerekenleri, yani eğitimin nitel yönünü daha ağırlıkla vurgulayan bir kavram olduğu söylenebilir. İlköğretimin ise çağ nüfusunun “asgari öğrenme ihtiyaçları” ile “temel öğrenme ihtiyaçlarını” karşılamaya yönelik örgün bir eğitim olduğu anlaşılmaktadır. Aşağıda bu ihtiyaçlar/öğrenci özellikleri ve ülkemize özgü öğrenme ihtiyaçlarının neler olduğu açıklanmaya çalışılmaktadır.

İlköğretimin Öğrenme Hedefleri

“Öğrenme ihtiyaçları” teriminin öznesi birey olduğuna göre ilköğretimin hedeflerine birinin gerçekleşmesi ötekine dolaysız katkıda bulunmakla birlikte bireysel ve toplumsal yönlerden bakılması yerinde olacaktır.

Her toplum gibi Türkiye’de ilköğretimin hedeflerinin ilki vatandaşlık ve demokrasi eğitimi olmalıdır. Eğitimin siyasi işlevinin bir gereği olarak bu eğitimde ulusal ve kültürel değerlerin geliştirilmesi ve tarih bilincinin kazandırılması amaçlanmalıdır. Böylece bir yandan kültürel ve toplumsal süreklilik sağlanırken bir yandan da demokrasi ve insan hakları bilinci de geliştirilmiş olacaktır. Kaldı ki bugün iletişim ve ulaşım teknolojisi devrimi ile birlikte ortaya çıkan küreselleşme süreci nedeniyle ulusal bilinç ve değerlerin öğrencilere kazandırılması eskisinden daha önemli hale gelmiştir.

İlköğretime bireylerin ihtiyaçları bakımından bakıldığında öğrencilere kazandırılması gereken özellikler çeşitli literatürde “asgari gerekli öğrenme ihtiyaçları” (Phillips, 1975, s.-6) “temel bilişsel beceriler” (Fidan, Baykul, 1991) ya da Jomiten Beyanname’sinde dile getirildiği şekilde “öğrenme araçları” başlığı altında toplanabilirler. Okuyup yazabilme, sözlü anlatımı kapsayan iletişim becerileri, sayısal beceriler ve problem çözebilme gibi öğrenci özellikleri asgari gerekli öğrenme ihtiyaçlarını oluşturulmaktadır. Daha sonraki öğrenmeler için temel oluşturabilecek bu öğrenci özelliklerinden iletişim becerileri ya da dil eğitimi, dil hem zihnin aynası hem de onun geliştiricisi olduğundan özellikle önemlidir. Kaldı ki bugün küreselleşme süreci ve buna bağlı olarak her türlü dilde kültürlenme etkisine daha açık hale gelmesi nedeniyle etkin Türkçe öğretimi yine eskisinden daha önemli ve kritik hale gelmiştir.

UNICEF başkanı bu “en az paketin” içine dengeli beslenme ve sağlıklı yaşama bilgilerini, aile planlaması, çocuk bakımı, çevre ve hijyen bilgisi gibi bilgileri kapsayan yaşayabilme becerilerini de almaktadır. (Phillips, 1975, s.3)

1990 Jomiten herkes için Dünya Eğitim Beyannamesi’nde getirilen “temel öğrenme ihtiyaçları” ise yukarıda sıralanan “asgari” olanları da içine alan daha kapsamlı öğrenme ihtiyaçlarını aşağıdaki şekilde tanımlamaktadır.

“Bu ihtiyaçlar hem temel öğrenme araçlarını (okuma-yazma, sözlü anlatım, sayısal işlemler ve problem çözme gibi) hem de insanların varlıklarını sürdürmek, kapasitelerini sonuna kadar geliştirmek, onurlu bir biçimde yaşamak ve çalışmak, kalkınmaya her anlamda katılmak, yaşam

standartlarını yükseltmek, bilgili kararlar vermek ve öğrenmeyi sürdürmek için gerek duydukları temel öğrenimin içeriğini (bilgi, beceriler, değerler ve tutumlar gibi) kapsar.” (madde 1)

“Bu ihtiyaçların karşılanması, her toplumda bireyleri güçlü kılar ve ayrıca bireylere kendi kolektif kültürel, dilsel ve düşünsel miraslarına saygı duyma ve onun üzerinde yapılanma, başkalarının eğitimini geliştirme, toplumsal adalet amacını gerçekleştirme, çevreyi koruma, ortaklaşa olarak kabul edilen insani değerlerin ve insan haklarının zedelenmemesi koşuluyla politik ve dini sistemlere karşı hoşgörülü olma ve birbirine bağımlı bir dünyada uluslar arası barış ve dayanışma için çaba gösterme yönünde bir sorumluluk yükler” (madde 2)

Beyanname “İlköğretim evrensel olmalı, bütün çocukların temel öğrenme ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamalı ve toplumun kültürünü, ihtiyaçlarını ve fırsatlarını dikkate almalıdır” (madde 5) şeklinde ifade edilen hükmüyle de temel öğrenme ihtiyaçlarının karşılanması görevini ilköğretime de vermektedir.

Yukarıda sıralananlara **ülkemize özgü sorunlardan** kaynaklanan öğrenme ihtiyaçları da eklenebilir. Bunlardan en başta geleninin öğrencilerimize laik bir dünya görüşü ve bilimsel düşünme gücünün kazandırılması olduğu açıktır. Kuşkusuz ilköğretimin süresinin 8 yıla çıkarılması öğrencilerin eski fikir ve batıl inançlardan arındırılmasına katkıda bulunacaktır. (Bishop, 1989, s.12) Ancak bununla yetinilmemelidir. Konu artık öğretmenlerin sınıflarda doğma gibi “kesin” bilgileri öğretmeyecekleri, bilimin bilgi ya da ürün yönüne değil özünde “soru sorup cevap arama” süreci olan yöntem yönüne öncelik verecekleri hergünkü öğretim davranışlarına kadar uzanmaktadır.

Bilimsel bir dünya görüşünün çok yönlü kazanımları beraberinde getireceği söylenebilir. Bunlardan **birincisi** Aydınlanma Devriminin ülkemizde daha fazla yerleşmesine getireceği dolaysız katkıdır. Zira Aydınlanma insanın kendi aklını başkasının özellikle de doğmaların kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanılabilmesi (Kant, 1784) olarak tanımlanmaktadır. İnsanın kendi aklını kullanabilmesi ise kaçınılmaz olarak insanın kendisine önem verme düşüncesini getirdiğinden aynı zamanda **insancıl felsefenin** gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bu da eğitimde bilime ve onun yöntem yönüne önem vermenin **ikinci dolaysız kazanımı** olmaktadır. 28 Şubat süreci ve yaşanan Hizbullah olayları akla getirilirse insancıl bireyler yetiştirilmesi gereğinin kritik önemi daha da anlaşılmaktadır. İlköğretimde öğrencilerin duyuşsal yanına hitap edecek **sanat eğitiminin** daha tutarlı, bilinçli ve bugünkünden farklı bir biçimde düzenlenmesi de daha insancıl bireyler yetiştirilmesine katkıda bulunacaktır.

Eğitimbilim uzmanı Ertürk daha 1972’de toplumumuzun özelliklerinden çıkarak yetiştireceklerimizde bulunması gereken davranışsal özellikleri gerekçeleri ile birlikte aşağıdaki gibi sıralamaktadır. (Ertürk, 1972, s.35)

1. Toplumumuzda bölgeler, zümreler arasındaki uçurumlar ve buna bağlı olarak kültürlenmelerindeki farklılıklar nedeniyle öğrencilerimizde **etkileşimde bulunmada etkililik, öteki insanlarda ahenkli çalışma yeteneği** geliştirilmelidir.
2. Toplumumuzda çok çeşitli fikir ve ideolojilerin bulunması nedeni ile **hoşgörülü davranma alışkanlığı**; hızlı toplumsal değişme nedeniyle ise yeni **durumlara uyum gösterebilme** ve yeni durumların getirdiği sorunlar nedeniyle **problem çözebilme gücü** geliştirilmelidir.
3. Gelişmekte olan bir ülke olduğumuzdan yetiştireceğimiz öğrencilerde **ulusal problemlere dönüklük** ve gelişme ise uluslar arası işbirliğine dayandığından öğrencilerimize uluslar arası ilişkilerin bilgisi ve bu **ilişkilerin kendi ülkesi için önemini kavrama gücü** kazandırılmalıdır. İlköğretimden yükseköğretime kadar tüm öğretim düzeyleri için geçerli olan bu davranışsal özelliklerin bugün küreselleşme süreci ve kendisiyle birlikte ortaya çıkan mikro milliyetçilik, ve AT’ katılma hedefiyle birlikte ortaya çıkan etnik kültürel haklar nedeniyle yine daha kritik ve önemli hale geldiği söylenebilir.

SONUÇ

Bu açıklamalardan hem dünyadaki değişmeler hem de ülkemize özgü sorunlar nedeniyle İlköğretimin hedeflerinin ve buna bağlı olarak kapsamının genişliği söylenebilir. Kuşkusuz sıralanan bu öğrenci özelliklerinin çoğunun öncelikle işevuruk bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Böylece onların hangi öğrenme/öğretim etkinlikleriyle öğrencilerde birer davranışsal özellik olarak oluşmasına katkı getireceğinin ve nasıl ölçüleceklerinin de ipuçlarına ulaşılmış olacaktır. Kaldı ki temel öğrenme ihtiyaçlarından bireylerin “kapasitelerinin sonuna kadar geliştirilmesi” ve “öğrenmeyi sürdürebilmek için

gerekli özelliklerin kazandırılması” görevleri ilköğretime verilmektedir. Bu ikisi sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan “yaratıcı bilgi çağı insanın yetiştirilmesi” (DPT, 2000, s.82) görevi ile birleşince, ilköğretimde öğrenme/öğretme süreçlerinin ya da öğretme yöntemlerinin ve değerlendirme etkinliklerinin köklü bir şekilde değişmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Öyle ki eski kavram bakış açıları ya da uygulamalarla bu değişikliğin/reformun gerçekleştirilmesi olanaksız gibi görünmektedir. Yukarıda sıralanan öğrenci özellikleri/ilköğretim hedeflerinin kiminin eskiden beri eğitim programlarında bulunduğu halde halen bu özelliklere sahip öğrencileri yeterli ölçüde yetiştirememiz bunun bir kanıtı gibi görünmektedir. Zira okullarda gerçekleşen gizli eğitim programları aracılığı ile (hidden curricula) öğrencilere yazılı olanlardan başka özellikler kazandırıldığı bilinmektedir.

Aslında bu durumun sadece Türkiye’de değil gelişmiş batı ülkelerinde de bir sorun olduğu söylenebilir. 1990’larda “aktif eğitim” “buluş yoluyla öğrenme” “işbirliğine dayalı eğitim” adı verilen öğretme-öğrenme yaklaşımlarına yeniden gösterilen ilgi ve uygulamalara bu durum nedeniyle başvurulmuştur. (OECD, 1997) Öte yandan, öğrenciler ilköğretimde öyle bir başlangıç eğitimi almalı ki bu eğitim onların yaşam boyu öğrenmeye devam etmelerine katkı getirebilsin görüşü anılan öğretme/öğretme yöntemlerinin yeniden moda olmasına neden olan ikinci bir etmen olarak değerlendirilebilir. Zira hızlı bilimsel ve teknolojik değişme yaşamboyu öğrenmeyi zorunlu hale getirmiştir.

KAYNAKLAR

- Bishop, George. **Alternative Strategies for Education**. Hon Kong: Mcmillan Publishers. 1989.
- DPT, **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**. Ankara: DPT Yayını.2000
- Ertürk, Selahattin. **Eğitimde “Program” Geliştirme** Ankara: Yelkentepe Yayınları. 1972.
- Fidan, Nurettin and Yaşar Baykul “Meeting Basic Learning Needs in Primary Education Schools”
Ankara: UNICEF, 1991.
- Kant, I “Aydınlanma Nedir” **Seçilmiş Yazılar Birinci Baskı**. Çev. Nejat Bozkurt. İstanbul: Remzi Ktabevi. 1984.
- Kavak, Yüksel. **Dünyada ve Türkiye’de İlköğretim**, Ankara: PEGEM. PK. 115. Bahçelievler.1997.
- Phillips, H.M. “What is Meant by Basic Education” Paris. UNESCO, IIEP, Seminar paper 19. 1975.
- UNICEF, **Herkes için Dünya Eğitim Beyannamesi ve Temel Öğrenme İhtiyaçlarının Karşılınması için Hareket Çevresi**” (Tayland, Jomiten. 5-9 Mart. 1990) Newyork: WCEFA, 1990
- Stern, David and Günter L.Huber. **Active Learning for Students and Teachers. Reports from Eight Countries**. Paris: OECD, Peter Lang. 1997.